

Milenko A. Perović, Novi Sad

Dvije vertikale Milana Kangrga

Na našim, južnoslavenskim povijesnim i duhovnim prostorima, ponajčešće je bivalo da se nesrećom okrene ono što je u drugih naroda bilo jednim od glavnih razloga i izvorište njihova boljitka, valjanosti i uređenosti. Drugima je njihova intelektualna »sol soli« naroda, utjelovljena u značajnim filozofima, znanstvenicima i umjetnicima, otvarala putove duhovne, političke i svake druge slobode. Ta postignuta moć duhovnog i intelektualnog habitusa otvarala je horizonte opće obrazovanosti naroda, njegove kulture i uljuđenosti. Nagovarala je ona na težnje za ostvarenjem humanističkih ideala, davala primjere intelektualne i građanske hrabrosti, jednim slovom, činila sve što je potrebno da se moderni narodi iščupaju iz stanja divljaštva i barbarstva, te da civiliziranost življenja učine vlastitim zavičajnim stanjem svijeta. Na našim je prostorima inteligencija, naprotiv, prečesto nagovarala na barbarstvo i divljaštvo.

Kako se može objasniti ovakav nevjerojatni stav? To je moguće tek uvidom u apsolutnu opreku između intelektualnog i moralnog habitusa mnogih »umnih glava« naših naroda. Nije bilo neobično, a nije to ni danas, da bistra seoska i malograđanska djeca bez osobitih intelektualnih i kognitivnih poteškoća uspijevaju svladati, recipirati i na točan način reproducirati najtemeljnije i najsloženije duhovne, filozofske i znanstvene rezultate zapadne civilizacije; da uspijevaju izgraditi valjane i ugledne profesure; da znaju pisati doista učene knjige; da ih u svijetu cijene i navode; da mogu čak biti ravnopravni članovi svjetskog »duhovnog carstva« intelektualne elite. Međutim, neobično je to da većina tih »umnih glava« nema moralni habitus koji bi bio primjeren njihovom intelektualnom habitusu, niti ga zna izgraditi, niti osjeća bilo kakvu potrebu za njime. Svoj habitus ona uzima i gradi iz naše »diluvijske«, »neolitske« primitivnosti i zaostalosti, iz pred-modernih stanja svijesti i svjetonazora, iz pizmi, mržnji, frustracija i ressentimenta, koje je naslijedila iz jedne tribalne, po svemu anti-moderne slike svijeta. Zato je dominantni tip južnoslavenskog intelektualca upravo »sofisticirani« tribalni čovjek, školovani primitivac, citatološki podlac, »racionalizirani« mitoman, jednim slovom, biće koje je u isti mah krajnje korisno i ekstremno škodljivo po svoju okolinu.

Rijetki su intelektualni i filozofski stvaratelji koji su svojim djelom i životom uspjeli odoljeti zamamnoj snazi tog tragičnog i fatalnog rascjepa u biću dominantnog tipa intelektualca u nas. Rijetki su oni kojima se stvaralačka i moralna vertikala osobnosti uzdigla i održala u grčevitim vrtlozima vremena, čineći ih moćnim duhovima, ne samo u profesionalnoj intelektualnoj i stvaralačkoj djelatnosti nego i u osobnosnom odnosu prema općem duhu i tijeku vremena u kojemu djeluju. Takav je moćni duh filozof Milan Kangrga, nesumnjivo jedan od najznačajnijih i najoriginalnijih filozofskih likova što su se uopće pojavili na našim prostorima.

Kako se gradila i uzdizala njegova filozofska vertikala kroz polustoljetno stvaralačko pregalaštvo? Milan Kangrga dijelom je naraštaja naših filozofskih djelatnika kojima je pripao teški filozofski i civilizacijski zadatak da konačno postave dublje temelje naše filozofske obrazovanosti, ali i naraštaju koji je istodobno imao dovoljno intelektualne, političke i osobne hrabrosti i karaktera da se poduhvati složenog i opasnog posla raskrčivanja šikare borniranog pseudo-marksističkog svjetonazora, da bi se uopće moglo dospjeti do čistog i neokaljanog izvora Marxova mišljenja i filozofije njemačkog idealizma.

Ostvarivanje tog velikog filozofskog i civilizacijskog zadatka negdašnju je Jugoslaviju – prije svega moćnim duhovnim zračenjem iz »filozofskog Zagreba« – učinilo važnim toponimom na filozofskom zemljovidu suvremenog svijeta. Početak toga velikog duhovno-filozofskog zračenja, u kome je istaknutu ulogu imao Milan Kangrga, dogodio se na čuvenom Bledskom savjetovanju filozofa 1960. godine. Mlada »filozofska gvardija« slobodnih duhova tada je na filozofski obrazovan i lucidan način konačno »prebila štap« preko leđa tzv. *teorije odraza*. Bijaše to jedna opskurna naivno-metafizička spoznajna teorija, pred-kantovska po svojoj provenijenciji, ali od »službenih marksista« proglašena samim sukusom Marxove filozofije. Raskrivanje te žalosne pseudo-marksističke teorijske krivotvorine, otvorilo je Milanu Kangrgi široku stazu misaonog traganja za stvarnom epohalnom veličinom Marxove filozofije. Ona će se uvjerljivo pokazati u njegovoj doktorskoj radnji pod naslovom *Etički problem u djelu Karla Marxa*. Ta radnja u proteklih četrdeset godina nije izgubila ništa od svoje filozofske snage i aktualnosti, jer nas je uvela i još posjeduje misaonu svježinu da nas može i dalje uvoditi u dubinu i složenost moralno-etičkog fenomena na misaonim paradigmama Kantove i Hegelove filozofije. Na toj duhovnoj osnovi uslijedit će briljantni Kangrgini radovi *o etičkom pojmu slobode, o problemu vremena i povijesti, o problemu revolucije, svijeta i prakse*. Kangrgin višedesetljetni rad na rasvjetljavanju temeljnog smisla klasične njemačke filozofije postao je i ostao stožerom naše filozofske kulture. Izvjesno je da će Kangrgini prijevodi Hegelove *Fenomenologije duha* i Lukácseve *Povijesti i klasne svijesti* zadugo imati vrijednost prvorazrednog filozofskog događaja, čiju veličinu još nisu iskusile filozofske kulture većine naroda suvremenog svijeta. Svojim sudjelovanjem u organiziranju i radu filozofske *Korčulanske ljetne škole*, te uređivanjem čuvenog časopisa *Praxis*, Kangrga je, zajedno s Gajom Petrovićem, značajno pridonio da naši narodi, makar zakratko (dok nije proradila balkanska moć naših diluvijalnih nacionalističkih atavizama), osjete kako je to kada se boravi na pozornici svjetskoga duha.

Kakva je moralna vertikala Milana Kangrga? Kada je iz ratnog Zagreba 1943. potjeran na časnički kurs u Austriju, još je brže s njega vraćen s karakteristikom: »*Politički opasan! Lijevo orijentiran!*«. Od tada do danas promijenilo se mnogo pisaca njegovih tzv. »karakteristika«. Bijahu to najprije tvrdokorni staljinisti. I za njih je Kangrga bio politički opasan, jer je bio lijevo orijentiran! Naslijediše ih jednako tako tvrdokorni antistaljinisti staljinisti. Opet je i za njih bio opasan, jer je bio lijevo orijentiran! U jednom kratkom povijesnom predahu ove naslijediše nacionalisti »svih boja«, s kojima Kangrga nije htio marširati istim korakom, jer je bio lijevo orijentiran! Ni s mlakim i dezorijentiranim »komunistima«, točnije s jadnim »tehničarima vlasti«, izgubljenima u prostoru i vremenu, Kangrga nije htio. Slomom »komunizma« i Jugoslavije, pravo na pisanje »karakteristika« Kangrga kao »opasnog elementa« prigrabili su ultradesničari i fašisti.

I tu se Kangrga nije libio da im u lice govori, što su i kakve su posljedice njihove »ideologije«. Izmijenilo se, dakle, mnogo »pisaca«, ali Kangrgina »karakteristika« ostajala je istom i još uvijek važi i traje nesmanjenom snagom: »*Politički opasan! Lijevo orijentiran!*«. To je cijena što ju je Milan Kangrga uvijek bio spreman platiti, koju je plaćao i još je uvijek plaća. To je cijena nepokolebljivog i nepokornog ljudskog i moralnog dostojanstva. Samo su valjani filozofi spremni i sposobni živjeti vlastitu filozofiju.

Možda će jednoga prazničnog dana, kad se slegnu uzavrele strasti, kada na rub života budu potisnute patološke pristranosti i dnevne filozofske pomodnosti, naši narodi dorasti da imaju Milana Kangrgu.

Milenko A. Perović

Milan Kangrga's Two Verticales

This homage to philosophical and human being of Milan Kangrga reveals also his two verticales. The first one is his expert competence in philosophy and critical thinking, the second, and no less important, is his moral attitude as another verticale. Kangrga's intellectual and moral *habitus* stands firm and unshakable in the history of free thinking in this part of Europe.